

Når sorgen er indtruffet

Sorg og erindring ud fra en metonymisk læsning af Catherine Malabous plasticitetsbegreb

Af ph.d.-studerende, cand.theol. Laila Bomose Henriksen

Sorg og tab er en naturlig del af livet, alligevel kan tabet af ens nære medføre store ændringer, og livet opleves som unaturligt. På den ene side fortsætter en del af livet, bus-

serne kører stadig til sædvanlig tid, som intet var hændt. Og på den anden side kan man selv have ændret sig med tabet af den anden, så verden er blevet ny.

Hvordan man lever i og med denne forandring synes at være det spørgsmål, der rejses både i de individuelle sjælesorgssamtaler og i sorggrupperne, og som går igen i den omfattende mængde af bøger om sorg, som er udkommet de seneste år.

Når sproget går i stykker

Med afsæt i dette spørgsmål undersøger jeg i mit ph.d.-projekt, om der eksisterer et sprog – et sted – der kan rumme denne ambivalens, som jeg indledte med at skitsere, og som kan gøre sorgen så kompliceret. Man kan forenkles det til føl-

gende, korte spørgsmål: hvad er det, der kvalificerer det *at bære sorgen* og det *at finde sin nye form* som efterladt? Begge formuleringer bliver anvendt, når mennesker i sorg omtaler den situation, som de befinder sig i.

Det sprog, som her eftersøges, er ikke en syntese af sorgpsykologi eller sjælesorgsteorier i form af en nærmere defineret terminologi, men derimod skal sproget forstås bredere som en kommunikativ dialogisk dimension. Det er dette aspekt ved sproget, jeg ønsker at undersøge i mit projekt.

Jeg fokuserer nærmere bestemt på, om der i et arbejde med sorgen, traumet og erindringen gemmer sig en anden dynamik, en anden bevægelse, som ikke er en fastlagt struktur, men som har karakter af åbenhed. Sproget er gået i stykker ved sorgen, og ordene dækker og rækker ikke længere som før tabet. Men kunne man pege på et andet aspekt i sproget, som arbejder med og i åbenhed så vel som brud? Åbenhed og brud gør, at ligheder og analogier i talen viger til fordel for et sprogligt – metonymisk – udtryk. Metonymi er i sin grundbetydning en stilistisk

figur, som erstatter et udtryk med et andet fra samme betydningsområde, f.eks. når politikerne på Christiansborg omtales som 'Christiansborg' eller endnu kortere som 'Borgen'.

Metonymien virker umiddelbart for-tættet, og som om der ikke tales ud, men derimod holdes igen. Tænkes metonymi-en i et bredere aspekt som forskydninger og strejfninger, kunne det metonymiske aspekt pege på en mulighed for at tale i sorgen. Et aspekt, som på ingen måde er teologien fremmed.

Plasticitet og différence

Projektet tager i udformning så vel som i inspiration afsæt i Catherine Malabous begreb om plasticitet (Malabou er profes-sor i filosofi ved Kingston University). Begrebet finder hun hos G.W.F. Hegel, hvor det optræder perifert i forordet til Fænomenologien, men Malabou sætter det centralt for sin egen dynamiske Hegel-læsning, som er omdrejningspunktet for hendes doktordisputats „The Future of Hegel“, som hun skrev under vejled-ning af Jacques Derrida.

Malabous projekt kommer derfor også til at være en kritisk videreudvikling af dekonstruktionen, hvor hun forstår Der-ridas begreb om différence som en række af forskelle, som kan forskyde sig i det uendelige. I stedet ønsker Malabou med sit begreb om plasticitet at tale om for-andring og variation. Dynamikken i pla-sticiteten er derfor på en gang stabil og fragil, på en gang solid og til at bryde op. Det er denne smidighed, flerstrengethed og sårbarhed, som jeg finder interessant og brugbar at arbejde med i en sorgfor-ståelse.

Plasticitet og subjekt

I min afhandling er begrebet plasticitet en metodisk og tematisk ledetråd i undersøgelsen af sorg og erindring i tid og sprog. Sproget ledes af plasticitetsfi-guren, som den udformes hos Malabou, men subjektets arbejdsproces og dermed dannelse af sprog i sorgarbejdet er også en del af denne plasticitetsfigur.

En måde at forklare plasticitet på er at henvise til leret på pottemagerens dreje-skive. Det kan formes, forandres, gå til grunde og opstå på ny. Forandringen lig-ger i stoffet, det hører med til begrebet. Plasticitet angår derfor muligheder, men samtidig er plasticiteten også definitiv, det er således ikke muligt at vende tilbage til lerets tidligere forme på drejeskiven. Livet er på den måde som floden, hvor vandet passerer, det foregår hele tiden og med større og mindre forstyrrelser. Men indimellem foretager livet nogle radikale ændringer, som sætter livet fuldstændig på ny. Vi siger, vi aldrig havde troet, det ville ende som dette, og vi må sande, at det aldrig kan blive som før. Det er denne radikale og omkalfatrende ændring, som Malabou er optaget af – og som er afsæt-tet for hendes traumbegreb.

Ét rum

Ligesom leret på drejeskiven danner sig selv på ny, på samme måde refererer Ma-labous plasticitetsbegreb heller ikke til en verden udenfor. Plasticitet arbejder i et rum, som er uden et centrum eller flere centre. På samme måde er traumet hel-ler ikke noget, som kommer udefra eller som kommer efter sig selv (jf. S. Freuds tale om *Nachträglichkeit*). Traumet er den form, som nu udgør den nye væren, dvs. formen *er* væren. Deraf også navnet

på en essaysamling af Malabou: *The Ontology of the Accident*. På samme måde forholder det sig med subjektet, for hvem traumatet indfinder sig, her findes der heller ikke en original, som den traumatiserede kan vende tilbage til. Ulykken *er* sket, og det er en erindring *i* tiden, som gør, at tiden har ændret sig.

Tidens fylde

Denne tidsforestilling er central for Malabous Hegel-reception og i forlængelse heraf forståelsen af inkarnationen. For i det øjeblik, Gud inkarnerer sig, åbenbarer han en ny modalitet af tilblivelse, hvori han samtidig også selv bliver til. Bevægelsen går fra form til form. Det betyder helt konkret, at åndens dialektik vægter opståen og forsvinden med samme vægt. Pointen er, at der i denne vægtning ligger en mulighed for forandring.

Her ligger i min fortolkning af Malabous Hegel-læsning det potentiale, der kan opdyrkes teologisk: At tidens vendepunkt også er dens fylde, kommer til udtryk i opstandelsesberetningen, som netop forkyndes i begyndelsen af sorgen, ved begravelsen: Han er opstået, han er ikke her, se, der er stedet, hvor de lagde ham. Men gå hen og sig til hans disciple og til Peter, at han går i forvejen til Galilæa. Der skal I se ham, nu har jeg sagt jer det (Mk 16, 6-7).

Malabous plasticitetsbegreb angår derfor det centrale i forkyndelsen og dermed også i kirkens sorgarbejde.

Sprogets midte

Som nævnt arbejder afhandlingen også med ønsket om at se nærmere på begrebet „at bære sorgen sammen“ – ud fra en forståelse af sproget som kommunikativ

dialogisk dimension. Her er det oplagt at se nærmere på sorggrupperne i folkekirken, hvor grundtanken er, at man deler sin sorg med andre i lignende situation. I ph.d.-projektet sammenlignes sorggrupperne med H.-G. Gadammers forståelse af sprogets midte (med henvisning til antikens agora), hvor man i sorggrupperne udlægger og genudlægger det at have mistet. Gadamer taler i forlængelse af Hegel om sprogets spekulative midte, hvorom det gælder: „Es ist da etwas in die Mitte niedergelegt“. Denne sætning fungerer, som jeg ønsker at vise, på en gang som overskrift og forklaring på sorggrupperne arbejde. Det temporale „da“ viser, at udlægningen af sorgen sker kontinuerligt, og pronominet „etwas“ indikerer, at der netop ikke er tale om at sige alt, men noget. Der er på den måde et spil mellem tilegnelse og unddragelse, og hvor det gælder, at sidste ord aldrig er sagt.

Det understreger det faktum, at det ikke er muligt at sige alt om sorgen, ligesom man heller ikke kan bære andres sorg. Men via den sproglige midte i fællesskabet udlægges sorgen, og der skabes et fælles ståsted, hvor sorgen bæres, og hvor et nyt afsæt dannes.

Metonymisk plasticitet

Jeg ønsker at videretænke Malabous plasticitetsbegreb ud fra en forståelse af sprogets metonymiske fremtrædelsesform, når sorgen *er* indtruffet, når livet har ændret sig på radikal vis. Dette sker som et udtryk for muligheds plasticitet og udgør i sig selv en plastisk læseretning.

Det er imidlertid ikke muligt at videreføre Malabous traumbegreb i et sorgbegreb uden videre. Men hendes interesse i

at beskrive livet, som det ser ud, når det værste er sket, er interessant at arbejde med i sammenhæng med sorg. Med Malabous formbegreb efterlades vi aldrig uden form, vi er på den måde altid noget, selv om alt er blevet nyt.

I det mest radikale og indgribende traume ophæver formen umiddelbart sig selv, men i den ophævelse og undtagelse ligger også den nye begyndelse og tilegnelsesmulighed. Det metonymiske er netop kendetegnet ved at omskrive, forkorte, forskyde, men aldrig i samlende analogidannelser, som det sker i metaforen. Det metonymiske er derimod kendetegnet ved en nærhed, som er næsten lige ved og samtidig ikke, og dermed også en åbenhed.

Det metonymiske udfoldes i en læsning af S. Freud, R. Jakobson, J. Derrida og G. Bader, som trods deres forskellige

afsæt i psykoanalyse, lingvistik, filosofi og teologi alle arbejder med forskydninger og forskelle. Min udfoldelse af metonymien udgør på denne måde en plastisk læsning i forlængelse af Malabous begreb om plasticitet.

Ønsket med afhandlingen er at etablere en ny forståelse af og et sprog for sorg ud fra Malabous plasticitetsbegreb herunder Malabous arbejde med traumat som en ny og radikal anden form. Denne forståelse af sorg er sprogligt funderet i en på én og samme tid åbnende og forskydende dimension, som etableres med den plastiske – metonymiske omformning. På den baggrund udvikler projektet en operativ metode til beskrivelse af sorgen, som også kan komme det folkekirkelige sorgarbejde – individuelt som fælles – til gode.